

Asia: VN/22377/2023

Lausuntopyyntö hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Suomi on ratifioinut YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 10.6.2016. Sopimus on voimassa lain tasoisena.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tämän lausuntopyynnön jakelussa sivuuttanut vammaisjärjestöt eikä siten ole noudattanut YK:n vammaissopimuksen velvoitetta. YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan osallistamisvelvoite on yksiselitteinen. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että lausuntopyyntö olisi tullut lähettää myös eri vammaisjärjestöille.

Yleistä lausuttavaa

Näkövammaisten liitto pitää erityisen huolestuttavana asumistuen leikkausten kohdistumista pienituloisten vammaisten asumisen tukeen. Leikkaukset johtavat asumisen kustannusten kohoamiseen. Muutos on jo nyt taloudellisesti ahtaalla oleville kohtuuton.

Muuttaminen halvempaan asuntoon ei aina ole mahdollista. Muuttaminen voi olla näkövammaiselle suuri haaste ja vaikeuttaa itsenäistä toimintaa sekä heikentää toimintakykyä pitkään. Tämä on riskinä etenkin silloin, jos asuinympäristö muuttuu. Asunnon ja sen ympäristön esteettömyydellä ja turvallisuudella sekä liikenneyhteyksillä on suuri merkitys. Näkevän ihmisen on aivan eri asia muuttaa uuteen asuinympäristöön kuin näkövammaisen.

On myös huomattava, että asuntoon on saatettu tehdä vammaispalvelulain (380/1987) mukaisia asunnon muutostöitä. Näiden purkaminen ja teettäminen uuteen asuntoon on pitkä prosessi ja aiheuttaa kustannuksia hyvinvointialueelle. Nämä kustannukset voitaisiin välttää, mikäli näkövammaisen tai kuulonäkövammaisen voisi jäädä nykyiseen asuntoonsa.

Jos nykyinen asunto on näkövammaiselle ihmiselle esteetön ilman vammaispalvelulain mukaisia asunnon muutostöitä, voi uuteen asuntoon muuttaminen aiheuttaa tarvetta muutostöille ja näin ollen kustannuksia hyvinvointialueelle. Myös tämä tulee ottaa huomioon.

Lisäksi on huomattava, että apuvälineet vievät tilaa. Tällainen on esimerkiksi opaskoira, joka on lääkinnällisenä kuntoutuksena myönnettävä apuväline. Opaskoirasta on kirjattu tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemissa valtakunnallisissa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteissa (sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:13, kohta 12 39 01).

Näkövammaiset elävät muuta väestöä useammin yhden ihmisen talouksissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän lakisääteisen näkövammarekisterin tilastojen mukaan tilastoiduista näkövammaisista on yksin asuvia 50 %. Kaksin asuvia on 35 %, kolmestaan asuvia 7 % sekä neljästään tai suuremmissa perheissä asuvia 8 %.

Näkövammarekisterin tilastojen mukaan näkövammaisten valtion veronalaisten tulojen keskiarvo oli vuoden 2020 lopussa 20 701 euroa vuodessa ja mediaanitulo 16 796 euroa vuodessa. Tilastokeskuksen mukaan suomalaisen palkansaajan mediaaniansio oli vuonna 2021 3 314 euroa kuukaudessa eli 39 768 euroa vuodessa. Huomattava osa näkövammaisista on kaukana tästä ansiotasosta.

Asumistukeen esitettävät leikkaukset koskettavat etenkin pienituloisia näkövammaisia.

Hallituksen esityksen luonnoksessa todetaan, että toimeentulotuen saajilla leikkausten vaikutus on vähäisempi, sillä asumismenot siirtyvät toimeentulotukeen. Toimeentulotuki on viimesijainen etuus. Näkövammaisten liitto korostaa, että näkövammaisen, ja muulla tavoin vammaisen, ihmisen

sujuva arki ja talous on turvattava siten, ettei asuminen aiheuta toimeentulotukiasiakkuutta. Toimeentulotukiasiakkuus tuo vammaiselle ihmiselle aina lisää selvitettäviä asioita sekä erilaisten liitteiden toimittamista eri paikkoihin ja näin ollen lisää kenties avun ja muiden palveluiden tarvetta.

Ansiotulovähennyksestä luopuminen (lain 13 §)

Työn vastaanottamisen kannustavuus vähenee, jos ansiotulovähennys poistetaan. Työttömien näkövammaisten työllistymismahdollisuudet kokoaikaiseen työhön ovat muun muassa työnantajien

asenteiden vuoksi vammattomia heikommat (esimerkiksi rekrytointisyrijntä). Lisäksi monet vammaiset ihmiset työllistyvät erilaisiin osa-aikatöihin tai keikkatöihin. Näiden vastaanottaminen hankaloituu, mikä heikentää eri tavoin vammaisten mahdollisuutta työllistyä. Myös monet näkövammaiset yrittäjät ovat pienituloisia, joten myös yrittäjänä toimiminen hankaloituu.

Ansiotulovähennyksen poistaminen tekee lisäansioiden ja tärkeän työkokemuksen hankkimisen eri tavoin vammaisten ihmisten näkökulmasta kannattamattomaksi. Näkövammaisten, ja muulla tavoin vammaisten, ihmisten näkökulmasta tätä ei voi millään tavoin pitää työhön kannustavana eikä työllisyysastetta nostavana.

Näkövammarekisterin tilastojen mukaan näkövammaisten työllisyysaste on noin 41 %. Tämä sisältää osa-aikatyötä tekevät, kokoaikatyötä tekevät ja yrittäjät. Koko väestön työllisyysaste on 72 %, joten ero on huomattava. Näkövammaisten liitto huomauttaa, että mikäli tätä eroa halutaan kaventaa, ei tule tehdä toimenpiteitä, jotka heikentävät entisestään näkövammaisten, ja muulla tavoin vammaisten, ihmisten työllisyyttä sekä mahdollisuuksia tosiasiallisesti ansaita kokonaan tai osittain elantonsa tekemällä työtä.

Hallituksen esityksen luonnoksen vaikutusarvioinnin mukaan osa-aikatyön tekemisen kannustimet heikkenevät ainakin suurimmalla osalla asumistuen saajista. Myös kannustimet työllistyä hyvin pienipalkkaiseen koko-aikatyöhön voivat heikentyä joissain tapauksissa, kun tuen saannin tuloraja pienenee. Perusomavastuun korottaminen 50 prosenttiin pienentää työnteosta käteen jäävää tuloa, ja ansiotulovähennyksen poistaminen heikentää merkittävästi kannustimia ottaa vastaan työtä etenkin pienillä kuukausittaisilla työtunneilla.

Eri tavoin vammaisiin ihmisiin muutos vaikuttaa myös siten, että ansiotulovähennyksen poistamisella tulee olemaan vaikutuksia henkilökohtaisten avustajien saatavuuteen. Kyse on vammaispalvelulain (380/1987) mukaisesta henkilökohtaisesta avusta. Näkövammaisille ihmisille myönnettyt henkilökohtaisen avun tuntimäärät ovat varsin pieniä. Niistä ei ole kenellekään koko-aikatyöksi, vaan kyse on pienituntisista osa-aikatöistä.

Jo nyt henkilökohtaisten avustajien saatavuudessa on ongelmia. Mikäli ansiotulovähennys poistetaan, nämä ongelmat tulevat todennäköisesti lisääntymään. Henkilökohtaisina avustajina työskentelee esimerkiksi työttömiä työnhakijoita, jotka etsivät koko-aikaista työtä, mutta eivät ole sitä saaneet.

Omistusasunnon tukien lakkauttaminen (lain 7 ja 9 §)

Omistusasunnoissa asuu myös näkövammaisia ja kuulonäkövammaisia, vastavammautuneita sekä pienituloisia vammaisia. Eryteisesti maaseudulla omistusasunnosta muuttaminen vuokra-asuntoon ei ole mahdollista, sillä asunnot käyvät huonosti kaupaksi. Asumiskustannukset ovat nousseet viime

vuosina ja jo nyt ihmisillä on hankaluuksia selvittää lämmityskustannuksista. Asumistuen poistaminen omistusasunnoista myös hoitomenojen osalta on huolestuttavaa.

Lisäksi lain 9 §:stä esitetään poistettavaksi maininta asumisoikeusasunnon korkomenoista. Kyseisiä korkomenoja ei ole esityksen mukaan tarkoitus ottaa jatkossa huomioon. Myös tällä on vaikutusta näkövammaisten, ja muulla tavoin vammaisten, ihmisten asumiseen. Näkövammaisia asuu myös asumisoikeusasunnoissa.

Muuttaminen vuokra-asuntoon tai ylipäätään halvempaan asuntoon ei aina ole mahdollista. Muuttaminen voi olla näkövammaiselle suuri haaste ja vaikeuttaa itsenäistä toimintaa sekä heikentää toimintakykyä pitkään. Näin etenkin tilanteissa, joissa asuinympäristö muuttuu. Asunnon ja sen ympäristön esteettömyydellä ja turvallisuudella sekä liikenneyhteyksillä on suuri merkitys. Näkevän ihmisen on aivan eri asia muuttaa uuteen asuinympäristöön kuin näkövammaisen.

On myös huomattava, että asuntoon on saatettu tehdä vammaispalvelulain mukaisia asunnon muutostöitä. Näiden purkaminen ja teettäminen uuteen asuntoon on pitkä prosessi ja aiheuttaa kustannuksia hyvinvointialueelle. Nämä kustannukset voitaisiin välttää, mikäli näkövammaisen tai kuulonäkövammaisen voisi jäädä nykyiseen asuntoonsa.

Jos nykyinen asunto on näkövammaiselle ihmiselle esteetön ilman vammaispalvelulain mukaisia asunnon muutostöitä, voi uuteen asuntoon muuttaminen aiheuttaa tarvetta muutostöille ja näin ollen kustannuksia hyvinvointialueelle. Myös tämä tulee ottaa huomioon.

Lisäksi on huomattava, että apuvälineet vievät tilaa. Tällainen on esimerkiksi opaskoira, joka on lääkinnällisenä kuntoutuksena myönnettävä apuväline. Opaskoirasta on kirjattu tarkemmin sosiaali- ja terveysministeriön julkaisemissa valtakunnallisissa lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteissa (sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:13, kohta 12 39 01).

Uudistusten yhteisvaikutusten arviointi puuttuu

Tällä hetkellä on käynnissä useita lyhyellä ajalla valmisteltavia lainsäädäntömuutoksia. Niiden yhteisvaikutusten arviointi on tekemättä. Muutokset vaikuttavat osittain samoihin ihmisryhmiin, joten yhteisvaikutusten arviointi on välttämätöntä. Näkövammaisiin, ja muulla tavoin vammaisiin, ihmisiin vaikuttavat muun muassa työttömiin työttömyysturvaan kohdistuvat leikkaukset, opiskeleviin nuoren kuntoutusrahaan ja ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavaan kuntoutusrahaan kohdistuvat leikkaukset, osaan lääkkeiden vuosiomavastuun ja muiden terveydenhuollon vuosiomavastuiden korotukset sekä osaan kansaneläkeindeksiin kohdistuvat indeksijäädytykset.

On huomattava, että näillä on kasautuvaa ja pitkäaikaista vaikutusta. Kun uudistuksia tehdään liian nopealla aikataululla, huolellinen kokonaisvaikutusten arviointi jää tekemättä. Hallituksen esityksen luonnoksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö valmistele syksyllä 2023 valmisteltavista sosiaaliturvamuutoksista muistion, jossa kuvataan kaikkien muutosten yhteisvaikutuksia kotitalouksiin. Tämä ei ole riittävää eikä kattavaa vaikutusten arviointia.

Vammaisvaikutusten sekä perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointi puuttuu

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että hallituksen esityksen luonnoksessa ei ole lainkaan arvioitu vammaisvaikutuksia eikä perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia. Valmistelussa ei ole noudatettu lainvalmistelun vaikutusarviointiohjetta. Kyse on valtioneuvoston julkaisusta 66/2022. Kyseisessä julkaisussa ovat omat alaluvut perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnista ja vammaisvaikutusten arvioinnista. Vaikutusarviointiohjeessa todetaan yksiselitteisesti, että vammaisten ihmisten kannalta merkittäviä kysymyksiä voi liittyä esimerkiksi toimeentuloa koskeviin säädöksiin.

Hyvä hallinto ja hyvä lainvalmistelu ei toteudu

Säädösvalmistelun kuulemisoppaassa annetaan ohjeet kuulemiseen säädösvalmisteluprosessissa. Oppaassa todetaan, että säädösehdotuksista pyydettävien kirjallisten lausuntojen antamiseen varataan aikaa vähintään kuusi viikkoa ja laajoissa hankkeissa vähintään kahdeksan viikkoa. Lausuntoaikaa on aihetta pidentää, jos se muuten ajoittuisi yleiseen lomakauteen. Lausuntoaika voi vain perustellusta syystä olla edellä mainittua lyhyempi. Tällöin lausuntoaika perustellaan lausuntopyynnössä sekä hallituksen esityksessä tai asetuksen tai määräyksen esittelymuistiossa. <http://kuulemisopas.finlex.fi/ohje/kuulemisohje/#jakso-1-4-kuulemisen-ajointus>

Sosiaali- ja terveysministeriö tiedotti lausuntopyynnöstä perjantaina 8.9.2023 ja lausuntoaika päättyy keskiviikkona 20.9.2023 klo 16.15. Lausuntoaika on alle kaksi viikkoa, mitä ei voida pitää hyvän lainvalmistelun mukaisena. Hallituksen esityksen luonnoksessa asiaa perustellaan kiireellisellä aikataululla, koska kyse on budjettilaista. Näkövammaisten liitto ei pidä perustetta riittävänä.

Tällä hetkellä on käynnissä useita lyhyellä ajalla valmisteltavia lainsäädäntömuutoksia. Esiitettyjä useita yhtäaikaaisia, mutta erikseen valmisteltavia, ja samoihin henkilöryhmiin vaikuttavia, sosiaaliturvavaihtoehtoja koskevien lainsäädännön muutosten valmistelu ei vastaa sille valtioneuvoston omissa lainvalmisteluohjeissa, lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeessa ja säädösvalmistelun kuulemisohjeessa asetettuja vaatimuksia. Vaikutustenarvioinnit jäävät käytännössä tekemättä ja kuuleminen tosiasiallisesti toteuttamatta.

Lisätietoja

toimeentuloturvan asiantuntija Vuokko Jantunen, vuokko.jantunen@nkl.fi

järjestöjohtaja Sari Kokko, sari.kokko@nkl.fi

Kokko Sari
Näkövammaisten liitto ry